

Tadeusz Pieronek

Zakaz trzeciej apelacji i niezmiennność wyroku w sprawach małżeńskich u dekretystów

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 20/3-4, 187-194

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. TADEUSZ PIERONEK

ZAKAZ TRZECIEJ APELACJI I NIEZMIENNOŚĆ WYROKU W SPRAWACH MAŁŻEŃSKICH U DEKRETYSTÓW

Przyjrzyjmy się jak dekretyści rozumieli C. 2, q. 6, c. 39, zwłaszcza zaś zawarty w nim zakaz trzeciej apelacji.

Punktem wyjścia do rozwiązań nad zakazem trzeciej apelacji był dla dekretystów nie tylko tekst C. 2, q. 6, c. 39 *Si autem*, ale i inne *capitula Dekretu* traktujące o apelacji, zwłaszcza zaś C. 2, q. 6, c. 5 *Omnes episcopi*, C. 2, q. 6, c. 6 *Ad Romanam* i C. 3, q. 6, c. 3 *Pulsatus*.

O ile C. 2, q. 6, c. 39 zawiera wyraźny zakaz trzeciej apelacji, który pochodzi z prawa rzymskiego, o tyle pozostałe teksty *Dekretu* związane z tym zagadnieniem zezwalają na apelację bez żadnych ograniczeń, pochodzą ze źródeł kościelnych i to bardzo wczesnych¹.

Tak więc, obok zakazu „... non liceat ... tertio provocare”, przejętego przez kanonistykę z *Kodeksu Justyniana*, znalazły się w *Dekrecie* stwierdzenia: „omnes ... quociens necesse fuerit libere ... apellent” (C. 2, q. 6, c. 5), „Ad Romanam ecclesiam omnes episcopi qui voluerint vel quibus necesse fuerit, quasi ad caput suffugere eamque appellare debent...” (C. 2, q. 6, c. 6), czy wreszcie „... pulsatis vero, quociens appellaverint, induciae dentur” (C. 3, q. 6, c. 6).

Sam Gracjan zdaje się nie dostrzegał sprzeczności tych tekstów, a w każdym razie nie zajął wobec nich własnego stanowiska.

Zadania tego podjęli się jednak już pierwsi dekretyści, zarówno w summach, jak i w glosie do *Dekretu*.

Jako pierwszy Paucapalea² wypowiada się wyraźnie za możliwością wielokrotnej apelacji, ale w różnych sprawach (*in diversis negotiis*)³.

¹ Według ustaleń E. Friedberga C. 2, q. 6, c. 5 *omnes episcopi* pochodzi od pap. Sykstusa II (257—258), C. 2, q. 6, c. 6 *Ad Romanam* od pap. Marcellego (308—309), a C. 3, q. 6, c. 3 *Pulsatus* od pap. Fabiana (236—250). Zob. *Prolegomena do Corpus Iuris Canonici*, p. I, s. XXVI. (Cytuję za *Corpus Iuris Canonici*, p. I *Decretum Magistri Gratiani*, wyd. E. Friedberg, Graz 1959 — Unveränderter Nachdruck der 1879 in Leipzig).

² Autor najstarszej *Summy*, napisanej m. r. 1140 a 1148. Zob. Van Hove A., *Prolegomena ad Codicem Iuris Canonici*, Mechliniae 1945, wyd. 2, s. 433—434; Schulte F., *Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts*, Graz 1956, t. I, s. 109—114.

³ *Summa*, ad C. 2, q. 6, c. 3: „Cap. *Pulsatus*... quot. appellaverit, scil. in diversis negotiis, enim licet in una eademque causa tertio provocare”:

Rozwiązanie to zdaje się być logicznym wnioskiem justyniańskiego zakazu trzeciej apelacji. Skoro nie wolno było apelować po raz trzeci „super hisdem capitulis” czy „in una eademque causa”, to zakaz ten nie odnosił się do trzeciej i dalszych apelacji „in diversis negotiis”.

Na to, że Paucapalea dokonał takiego właśnie logicznego wnioskowania wskazuje fakt posłużenia się przez niego parafrazą C. 7, 70., lex unica Kodeksu Justyniana przy interpretacji kościelnego przepisu C. 2, q. 6, c. 3 *Pulsatus*, który stał w sprzeczności z rzymskim zakazem. Zezwolenie na wielokrotną apelację, zawarte w c. *Pulsatus* wyjaśnia Paucapalea posługując się dosłownym cytatem tytułu Kodeksu, przekształcając znajdujące się tam zdanie przeczące na twierdzące, przez opuszczenie „non”.

Ogólne stwierdzenie c. *Pulsatus*, że wolno apelować wielokrotnie, stwierdzenie sprzeczne z zakazem trzeciej apelacji właśnie ze względu na swój ogólny charakter, otrzymało u Paucapalei interpretację zacieśniającą, co wystarczyło do usunięcia sprzeczności.

Na sprzeczność w tekstach *Dekretu* wyraźnie wskazuje Omnebene⁴, ale sam nie rozwiązuje jej. Twierdzi więc, że albo należy dopuścić możliwość wielokrotnej apelacji, albo uznać, że „in eodem capitulo” wolno apelować tylko dwa razy⁵.

Jaśniej komentuje teksty *Dekretu* Magister Rufin w *Summa Decretorum*⁶.

Wyjaśnia on najpierw różnicę jaka zachodzi w dziedzinie apelacji między prawem cywilnym (leges) a kościelnym (canones). Różnica ta polega na tym, że prawo cywilne dopuszcza apelację tylko po wyroku, kościelne zaś zezwala także apelować przed wyrokiem. Jeśli natomiast chodzi o liczbę dopuszczalnych w procesie apelacji, to prawo kościelne zezwala tylko na dwie apelacje w stosunku do tej samej sprawy („super

Die Summa des Paucapalea über das Decretum Gratiani, Giessen 1890, wyd. F. von Schulte, s. 66.

⁴ Omnebene lub Omnibonus, magister w Bolonii, od r. 1157 biskup Werony, autor przeróbki *Dekretu* Gracjana napisanej m. r. 1148 a 1155. Zob. Vetulani A. i Uruszczak W., *Dzieło dekretysty Omnibona z rękopisu Biblioteki Miejskiej w Cambrai*, *Analecta Cracoviensia* 4 (1972) 252.

⁵ Po przytoczeniu dpc. 39 do słów „uim obtinente” Omnebene dodaje: „Supra tamen inuenitur contrarium, ubi habetur: Quotiens uelit se pergruari appellet et uidetur quod illa sententia isti sit preferenda vel quod hec mutat illam siue ita exponantur supradicta uerba quotiens uidetur se pergruari appellet it est bis in eadem capitulo”: *Ms Cambrai*, ad C. 2, q. 6, c. 39. Korzystałem z mikrofilmu udostępnionego mi dzięki uprzejmości prof. A. Vetulaniego i dra W. Uruszczaka.

⁶ Rufin Francigena był magistrem w Bolonii, później biskupem Asyżu, wreszcie arcybiskupem Sorrento. Swoją *Summa Decretorum* napisał m. r. 1157 a 1190 lub 1191. Zob. *Die Summa Decretorum des Magister Rufinus*, wyd. H. Singer, Paderborn 1902, s. LXXVIII—LXXIX; Van Hove A., *dz. cyt.*, s. 434; Schulte F., *dz. cyt.* t. I, s. 121—130.

eisdem ... capitulis”), a wyrażenie *quotiens* zawarte w c. *Pulsatus* należy rozumieć w ten sposób, że bez ograniczeń można apelować w różnych sprawach, tzn. tyle razy można apelować, ile razy ktoś czuje się pokrzywdzony przez sędziego, ale w każdej z tych spraw, kolejno, można się odwoływać tylko dwa razy, do co raz to wyższego sędziego⁷.

Za pośrednictwem Stefana z Tournay⁸ dowiadujemy się, że stanowisko komentatorów *Dekretu* w sprawie zakazu trzeciej apelacji nie było jednolite. Twierdzi on mianowicie, że niektórzy („quidam”) — legiści czy dekretyści, nie wiadomo — odnosili ten zakaz jedynie do prawa cywilnego, zezwalając w prawie kościelnym na apelację wielokrotną. Sam Stefan z Tournay opowiada się jednak zdecydowanie za tym, że także i w prawie kościelnym, w tej samej sprawie można apelować tylko dwa razy⁹, chociaż z innego tytułu nie należy nikomu przeszkadzać w apelacji, nawet gdyby miała ona za cel jedynie przedłużenie procesu¹⁰.

Ciekawe stanowisko w omawianej kwestii zajmuje *Summa Parisiensis*¹¹, której autor zaznacza, że po wyroku nie można apelować więcej

⁷ *Summa Decretorum*, ad C. 2, q. 6: „Secundum leges non est appellandum nisi post datam sententiam... Secundum canones vero et ante sententiam et post sententiam potest appellari... Super eisdem autem capitulis non potest nisi denuo appellari, ut infra ad q. § *Post secundam* (Dict. Gr. a. c. 40). Quod autem dicitur in canonibus (cf. c. 3. Cs. III, q. 6): 'Pulsatus, quotiens voluerit, appellet', illud 'quotiens' ad quelibet capitula, non ad eiusdem capituli quaslibet vices refertur”: *Die Summa Decretorum des Magister Rufinus*, s. 252.

⁸ Stefan z Tournay, ur. w 1135 r. w Orleanie, uczeń Magistra Rufina w Paryżu i Kardynała Gracjana w Bolonii, późniejszy biskup Tournay. *Summę* napisał po roku 1160. Zob. Schulte F., *dz. cyt.*, t. I, s. 133; Van Hove A., *dz. cyt.*, s. 434.

⁹ *Summa*, ad C. 2, q. 6: „In eadem autem causa super eisdem capitulis tertio provocari non licet. Sed hoc quidam intelligunt in civilibus causis dictum et non in ecclesiasticis. Nam secundum canones, quoties quis voluerit appellare potest. Quod tamen, salvo tamen tenore legum, sic exponitur: quoties voluerit usque ad tertiam appellationem”: *Die Summa des Stephanus Tornacensis über das Decretum Gratiani*, wyd. F. von Schulte, Giesen 1891, s. 177.

¹⁰ *Summa*, ad C. 2, q. 6: „c. 5: quotiens, nisi bis appellatum fuerit vel etiam tertio et saepius liceat appellari secundum canones. c. 6. qui voluerit, vel quibus necesse est. Nec ergo necessaria, nec voluntaria appellatio est impedienda”: *Die Summa des Stephanus Tornacensis*, s. 178. Głosa zwyczajna do v. *qui voluerit* tłumaczy: „Ergo frustratoria (sc. appellatio) admittitur... ergo audiendus est qui causa dilationis appellat”. W odniesieniu do *appellatio frustratoria* opinie były podzielone. Jan z Faenzy w glosie do C. 2 (Pars II), q. 6, dpc 10 notuje: „Haec est secunda pars questionis in qua queritur an sit licitum frustratorie appellare. Et vera est solutio quod non et que dicit superficialiter dicit”: *Decretum Gratiani... commentariis Hugonis et Joannis Teuthonici aliorumque iuris utriusque peritorum illustrata...*, Parisiis apud Jolandam Bonhomme 1550.

¹¹ Anonimowego autora, napisana ok. 1170 r. Zob. Von Hove A., *dz. cyt.*, s. 437.

niż trzy razy, co jest oczywistą pomyłką¹², ale przytacza też sytuację, w której trzecia apelacja od wyroku byłaby możliwa. Ta wyjątkowa sytuacja mogłaby powstać wtedy, gdyby w trzeciej instancji rozpatrywał i rozstrzygał sprawę trybunał delegowany przez papieża. Od wyroku takiego trybunału delegowanego, zdaniem autora *Summy*, przysługiwałaby trzecia apelacja do papieża, chyba że papież powołał trybunał delegowany z równoczesnym wykluczeniem prawa apelacji¹³.

Nieco dalej, komentując C. 2, q. 6, c. 39, Gr. p., ta sama *Summa* mówi o zakazie trzeciej apelacji i o możliwości wielokrotnego odwołania się w prawie kościelnym na drodze pozasądowej („a gravamine”)¹⁴.

Wydaje się, że to łączne komentowanie zasad rządzących apelacją we właściwym znaczeniu i rekursiem pozasądowym¹⁵, przy jednakowej terminologii, którą stosowano do obydwu rodzajów, określając tak apelację sądową jak i rekurs jednym terminem „appellatio”¹⁶, był powodem nieporozumień wśród samych dekretystów, czego przykładem mogą być teksty w *Summie* Stefana z Tournay czy w *Summa Parisiensis*.

Różnicę poglądów w tej dziedzinie potwierdza również glosa do *Decretu* i stara się wskazać właściwe rozwiązanie w oparciu o powagę

¹² Autor *Summy* najwyraźniej pomylił się. Twierdzenie „non potest fieri appellatio plus quam tertio” oznacza bowiem, że zakazana jest dopiero czwarta apelacja. Tymczasem z kontekstu wynika, że chodzi o zakaz trzeciej apelacji. Por. tekst przytoczony poniżej.

¹³ *Summa*, ad C. 2, q. 6, c. 5: „Omnes, quoties, i. e. quandocumque necesse fuerit alicui. In eadem enim causa dicitur quod post sententiam non potest fieri appellatio plus quam tertio, nisi forte in causa a domino papa delegata, in qua ad eum tertium potest fieri appellatio, nisi delegatur sine remedio appellationis”: *The Summa Parisiensis on the Decretum Gratiani*, wyd. T. P. McLaughlin, Toronto 1952, s. 108.

¹⁴ *Summa*, ad C. 2, q. dpc. 39: „Post secundam. Decretum determinat sed determinationem non confirmat nisi legibus. Unde quidam dicunt quia cum leges non loquantur nisi de appellatione post sententiam, verum quod tertio non licet appellare a sententia, sed pluries a gravamine. Verum quidquid dicant leges, praevalent canones”: *The Summa Parisiensis*, s. 111.

Na temat pojęcia „gravamen” u Gracjana zob.: Wagner E., *De iure appellandi*, *Ephemerides Iuris Canonici* 3 (1947) 360.

¹⁵ Rekurs, który spotykamy w glosie Jana Teutonika do C. 2, q. 6, c. 1 jako apelację „ante litem contestatam”, można było według tejże glosy stosować zgodnie z zasadą: „secundum canones appellatur quotiens superior iudex invenitur”.

Decretyści, glosa, a później także dekretaliści stosowali rozróżnienie między apelacją „ante sententiam”, a apelacją „post sententiam”, nie mówiąc wyraźnie o tym, że wśród apelacji „ante sententiam”, mają miejsce zarówno apelacje od wyroków przedstanowczych, o charakterze sądowym, jak i apelacje, a właściwie rekursy, zwane czasem już w dekretalach „provocatio”, o charakterze pozasądowym, administracyjnym.

¹⁶ Na terminologię w tej dziedzinie stosowaną i na wynikające stąd trudności, wskazuje w stosunku do prawa dekretalów J. Grabowski, *Prawne środki w procesie kanonicznym*, *Studium historyczno-prawne*, Lwów 1913, s. 32—35, zwłaszcza s. 33, nota n. 9.

samego Gracjana. Dopuszcza ona wielokrotne odwołanie pozasądowe, natomiast w procesie tylko dwukrotną apelację¹⁷.

Bardzo zdecydowane stanowisko w tej sprawie, będące zresztą w jego stylu¹⁸ zajmuje Huguccio.

W swojej *Summie Dekretu* opowiada się on jasno i bezkompromisowo za ograniczeniem wszelkiej apelacji do dwóch, niezależnie, czy dotyczy ona rekursu czy właściwej apelacji¹⁹.

Zagadnienie zgodności wyroków wydawanych przez trybunały w tej samej sprawie w różnych kolejnych instancjach nie jest przez dekretystów nigdzie szczegółowo omawiane. Niemniej mówiąc o zakazie trzeciej apelacji posługują się oni terminologią, która uzasadnia przypuszczenie, że zagadnienie nie było im obce.

Zakaz trzeciej apelacji obowiązuje tylko wtedy, kiedy wyroki zostały wydane „in eadem ... causa”²⁰, ale dopiero kiedy równocześnie wydano je „super eisdem capitulis”²¹; nie obowiązuje natomiast, jeśli wyroki wydano „in diversis negotiis”²².

Określenia te, aczkolwiek wzięte żywcem z tekstu *Dekretu Gracjana*, który z kolei przejął je z *Kodeksu Justyniana*, musiały być dla dekretystów jasne, skoro nie zaopatrzyli ich w żaden komentarz. Prawdopodobnie rozumiano je zgodnie z prawem rzymskim.

Znacznie więcej mieli natomiast dekretyści do powiedzenia na temat zagadnienia, którego Gracjanowi nie udało się rozwiązać, a mia-

¹⁷ Glosa ad C. 2, q. 6, c. 5, ad v. *Quotiens*: „Dum tamen non ultra secundam vicem ne lites in infinitum extendantur non enim licet tertio appellare super eodem capitulo... Secundum H (=Hugonem, tzn. Huguccio) exponitur quotiens sive ante litem contestatam, sive post. Alii dicunt quod licet etiam ter appellare secundum canones... Sed M (=Magister) dicit quod licet a gravamine quandocumque appellare sed bis post sententiam tantum et exponit quotiens id est in omni gravamine, sed non nisi bis a sententia”: *Decretum Gratiani... commentarius Hugonis et Joannis Teuthonici aliorumque iuris utriusque peritorum illustrata...*, Parisiis apud Jolandam Bonhomme 1550.

¹⁸ Na styl dyskusji Huguccio zwracał uwagę już F. von Schulte, *dz. cyt.*, t. I, s. 164—165. Szerzej na ten temat zob. Leonardi C., *La vita e l'opera di Ugucione da Pisa decretista*, W: *Studia Gratiana*, t. IV, s. 116—119.

¹⁹ „Hinc colligunt quidam, quod in causis ecclesiasticis potest fieri appellatio ter et quater et pluries... Alii restringunt ante sententiam, si post, non potest appellari nisi bis. Alii dicunt, quod toties potest esse ap. in causis eccl., quoties invenitur superior, ad quem possit appellari. Alii dicunt, quod privilegium est romanae sedis, ut post secundam vicem ad eam possit appellari, si ad eam non est appellatum... Sed dico, ut dixi, quod nec ante sententiam, nec post, nec ad papam vel alium potest appellari, in eadem causa super eodem capite ultra secundam vicem”. Tekst ten przytaczam za Schulte F., *dz. cyt.*, t. I, s. 164, nota n. 25.

²⁰ Terminu tego używają: Paucapalea, Stefan z Tournay i autor *Summa Parisiensis* w przytoczonych już wyżej tekstach.

²¹ Zob. *Die Summa Decretorum des Magister Rufinus*, s. 252; *Die Summa des Stephanus Tornacensis*, s. 177.

²² *Die Summa des Paucapalea*, s. 66.

nowicie konfliktu między przyjętym z prawa rzymskiego pojęciem *res iudicata* a potrzebą zmiany wyroku niesprawiedliwego w sprawach duchowych, szczególnie zaś w sprawach małżeńskich.

Współczesne badania, przeprowadzone w tej dziedzinie przez Luciano Musselli²³ wykazały, że dekretyści wypracowali zarówno teorię o przejściu wyroku w stan rzeczy osądzonej („de transitu sententiae in rem iudicatam”), jak i zasadę, według której sprawy duchowe nigdy nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej („causae spirituales numquam transeunt in rem iudicatam”).

Pierwszym etapem tych osiągnięć dekretystów było zastosowanie doktryny o „ratio peccati” do instytucji prawa procesowego *res iudicata*, pojmowanej jako „iudicialis definitio”. Wynikiem tego zastosowania było stwierdzenie, że wyroki w sprawach duchowych, a wśród nich zwłaszcza wyroki w sprawach małżeńskich, mogą zawsze ulec zmianie, ilekroć okaże się, że przy ich wydawaniu sędzia kościelny został wprowadzony w błąd.

Magister Rufin, rozwijając naukę Gracjana o zasadach sprawiedliwego i niesprawiedliwego wyroku²⁴, uznaje za niezmienny tylko taki wyrok, który jest słuszny zarówno formalnie jak i merytorycznie²⁵, a więc ma cechy wyroku doskonałego²⁶.

Ale odwołalność wyroku niedoskonałego jest mniejsza w sprawach cywilnych i karnych, niograniczona natomiast w sprawach duchowych, wśród których Rufin wyróżnia przede wszystkim sprawy małżeńskie. W jego opinii niezależnie od tego, czy wyrok orzeka ważność czy nieważność małżeństwa²⁷, fałszywe dokumenty lub nieprawdziwe ze-

²³ W pracy pt. *Il concetto di giudicato nelle fonti storiche del diritto canonico (Dalle origini al XVII° secolo)*, Padova 1972. Praca ta zyskała wysoką ocenę krytyków. Zob. Risk J., *Il concetto di giudicato nelle fonti storiche del diritto canonico by Luciano Musselli*, Padova: Cedam, 1972. Pp. 150, *The Jurist* 32 (1972) 437—441; De Diego Lora C., *Del pasado al futuro de la „res iudicata” en el proceso canonico. A propósito de un libro, Jus Canonicum*, vol. XIII, n. 25 (1973) 193—235.

²⁴ C. 11, q. 3, dpc. 65: „Sententia aliquando est iniusta ex animo proferentis, iusta vero ex ordine et causa; aliquando est iusta ex animo et causa, sed non ex ordine; aliquando est iusta ex ordine, sed non ex causa”.

²⁵ *Summa*, ad C. 35, q. 9: „Sed rationabiliter dicitur aliquid decidi pluribus modis: quoad causam, animum, ordinem. Si quoad causam et ordinem aliquid rationabiliter decisum fuerit, nulla debet ratione convelli”: *Die Summa Decretorum des Magister Rufinus*, s. 532.

²⁶ Tak ocenia poglądy Rufina Musselli L., *dz. cyt.*, s. 25.

²⁷ Na brak różnicy u Rufina, między wyrokiem orzekającym ważność lub nieważność małżeństwa zwraca uwagę Musselli L., *dz. cyt.*, s. 26—27. Jego zdaniem, Rufin mówiąc ogólnie o wyrokach w sprawach małżeńskich i o możliwości ich zmiany na skutek wykrycia fałszu, przez sam fakt, że nie różniznia między wyrokami orzekającymi ważność, a wyrokami orzekającymi nieważność małżeństwa, pośrednio stwierdza, że w jego czasach obydwu rodzajom wyroków przypisywano te same skutki w stosunku do *res iudicata*.

znania świadków, na których wyrok ten został oparty, dają zawsze możliwość jego zmiany²⁸.

Szerzej omawia to zagadnienie Huguccio, któremu współczesne badania przypisują również opracowanie przyjętej do dziś w kanonistyce teorii o przejściu wyroku w stan rzeczy osądzonej, tzn. w szczególności stan trwałości, po upływie określonego czasu, przeznaczonych w prawie na użycie przepisanych środków, celem uzyskania zmiany wyroku²⁹.

Teoria o przejściu wyroku w stan rzeczy osądzonej w zastosowaniu do tych spraw duchowych, w których zagraża niebezpieczeństwo duchowe, pozwoliła Huguccio na sformułowanie ogólnej zasady, że sprawy, w których istnieje „periculum animarum” nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej, a więc wyroki w tych sprawach mogą być odwołane, nawet po upływie 10 dni od ich ogłoszenia, przeznaczonych na apelację³⁰.

dekretyści zatem, zwłaszcza Rufin i Huguccio, uporządkowali w kanonistyce zagadnienie, przed którym Gracjan stawał jeszcze bezradny.

Ich zasługą było opracowanie teorii o przejściu wyroku w stan rzeczy osądzonej, oni też w oparciu o racje etyczne ustalili zasadę, że sprawy małżeńskie tego stanu nie osiągają.

W ten sposób została zachowana rzymska zasada niezmiennosć wyroku jako norma ogólna, sprawy zaś małżeńskie potraktowano jako wyjątek od tej normy.

Późniejsza nauka, a za nią także ustawodawstwo kościelne zaakceptowały to rozwiązanie³¹, udoskonalając je w różnych szczegółach. Nie

²⁸ *Summa*, ad C. 35, q. 9: „Si vero causa spiritualis sit, a quocunque quantacunque iudicarii ordinis integritate fuerit munita, dummodo ex causa iniusta fuerit semper sive ab eodem iudice, qui protulit, sive a successore vel ab alio, cuius intersit, credimus eam posse annullari. Ideoque cum matrimonii causa sit spiritualis, hec sententia, de qua in hac questione agitur, post quantacunque tempore potuit rescindi”: *Die Summa Decretorum des Magister Rufinus*, s. 532.

²⁹ Musselli L. dz. cyt. s. 24, 31—34.

³⁰ „Idem dicosi causa sit spiritualis, talis scilicet periculum animae sicut est de matrimonio... in hoc enim revocatur sententia falso lata etiam post millenium; licet enim in aliis sententia praejudicet veritati in his praeponderat animarum salus... tamen retractabitur sententia quando-cunque veritas declarabitur; ideo autem dixi in qua vertitur periculum animae, quia sunt quaedam causae spirituales in quibus non vertitur periculum animae, ut de decimis et primitiis et oblationibus et rebus ecclesiasticis sacris quae omnes censentur eodem iure quo causae civiles vel pecuniariae. Sic ergo patet quod aliud est in aliis et aliud in causis criminalibus vel spiritualibus ubi vertitur periculum animae, in talibus enim causis ecclesiasticis sententia etiam post X dies non facit jus nec transit in rem iudicatam, nec ex sententia post X dies veritati praejudicatur, quod in aliis causis ecclesiasticis et in causis seacularibus fit”. Tekst powyższy, pochodzący z niewydanej jeszcze *Summa Huguccionis* ad C. 35, q. 9, przytaczam za: Musselli L., dz. cyt., s. 32, nota n. 23.

³¹ Dotychczasowa kanonistyka przypisywała zasługę wyjęcia wyroków w sprawach małżeńskich spod zasady przejścia w stan rzeczy osądzonej

uległy jednak zmianie aż do dziś ani podstawowe rozwiązania dekretystów w tej dziedzinie, ani nawet motywacje tych rozwiązań.

Il divieto del terzo appello e l'immutabilità della sentenza nelle cause matrimoniali secondo i decretisti

SOMMARIO

Nel *Decreto* di Graziano accanto al C. 2, q. 6, c. 39 che contiene il divieto del terzo appello troviamo altri testi di provenienza ecclesiastica e molto antichi che permettono appellare senza alcuna limitazione.

I decretisti non sempre sono abbastanza chiari nelle spiegazione di questi testi. A mano a mano nella loro dottrina si sviluppa la tesi che si può appellare solo due volte contro la sentenza del giudice, se questa riguarda lo stesso argomento, e molte volte, fin quando si trova il superiore „a gravamine”, cioè contro la decisione amministrativa.

Sull'immutabilità della sentenza nelle cause matrimoniali i decretisti hanno elaborato la teoria secondo la quale le cause spirituali, e soprattutto quelle matrimoniali „numquam transeunt in rem iudicatam” e perciò sempre, quando il giudice troverà il falso nella sentenza, può cambiarla.

Questa teoria, secondo L. Musselli, è stata elaborata da Huguccio ed è stata accettata da tutti decretisti e da tutti canonisti fino ai nostri tempi.

działaniu ustawodawstwa kościelnego, głównie zaś dekretowi Lator (X, 2, 27, 7). Musselli L. wykazał, że dekret ten, pochodzący od pap. Aleksandra III (1159—1181), był jedynie ustawodawczym potwierdzeniem tego, co w oparciu o racje moralne opisała wcześniej i dokładnie opracowała kultura kanonistyczna XII wieku. Zob. Musselli L., *dz. cyt.*, s. 34.